

SZEKERES GYULA

**A HAJDÚBÖSZÖRMÉNYI HAGYOMÁNYOS,
CSÓNAK ALAKÚ FEJFÁS
„NYUGATI” TEMETŐRÉSZ**

A hajdúböszörményi köztemetőben örvendetesen nőtt a hagyományos csónak alakú sírjellel (fejfa) ellátott sírok száma, ami annál is inkább támogatásra méltó, mivel ezen temetkezési és sírmegjelölési mód a helyi hagyományokon alapul.

A kezdeti, bizonytalan lépéseket követően egy új, szám szerint a harmadik ilyen parcella került kijelölésre – mely védeltségéből adódóan is –, már szigorú megkötések és előírások által is szabályozottan és – remélhetőleg – híven fogja betölteni hagyományörző és egyben hagyományteremtő funkcióját.

Egy olyan temetőrész került közzé temetésre, mely magába foglalja a régi – még meglévő eredeti, védett – fejfákat és a közzé temetés által az újonnan elhelyezendő, de a hagyományoknak mindenben megfelelő fejfák felállítása során egy olyan temetőrész került végleges kialakításra, melyre minden böszörményi ember büszkén tekinthet.

Természetesen a védett funkcióból eredendően a közzé temetés lehetősége is szabályozottá vált, mely az ezen a temetőrészen elhelyezhető sírjelek és sírhantok, illetve sírkiegészítők használatát is korlátozza.

Ezen szabályozások mind azt a törekvést próbálják erősíteni, amit már ZOLTAI Lajos is hiányolt az újabb keletű temetőinkből: –, ...*eltűnt temetőinknek az a természettől nyert, pihenésre, megnyugvásra csalogató csöndessége, szelíd hangulata, naiv ünnepélyessége is, amik a falvak és kisvárosok hallgatólag sírkertjeit annyira kedvessé, vonzóvá és széppé teszik A virág, mit a felejtetni nem tudó szeretet ültet a sírhalomra; a bokor, amely megható hűséggel árnyékolja be a kedves hamvakat fedő hantokat; a búsuló fejfa, amely az elhunyt nevét sugdossa az emlékezet fülébe.*”

Éppen ezért, talán nem lesz érdemtelen, ha röviden felvázoljuk az ezen temetőrészhez kötődő hagyományokat.

A „Nyugati temető”, hagyományos csónak alakú fejfás részéről

Ezen temetőrész – a temetkezések közül – a hagyományos fejfás temetkezések közé sorolható. Elhelyezkedését tekintve abban a temetőrészben helyezkedik el, melynek közelében kerültek elő az úgynevezett *színes, tulipános koporsók*.¹ Ezen a temetőrészben a XIX. század 30-as éveitől a 80-as évekig temetkeztek.²

A temetőrész – eddigi lezárt volta miatt is –, megőrizte eredetiségét. A város utolsó olyan temetői parcellája, melyben a régi temetkezési rend még felfedezhető. Egyedülállósága abban rejlik, hogy a *padmalyos* temetkezési forma miatti sírkiosztása eltér a ma megszokottól.³

Itt is – mint a városban minden régebbi temetőt –, a keleti részén kezdtek meg és a nyugati végében fejezték be a temetések sorát.

A temetkezés sajátos formája miatt ezen a részen hiába keressük a mai parcellázási rendet, ez a sajátos elrendezés a *padmalyos* temetkezésből fakad. A *padmalyos* temetkezés során a teljes egészében kiásott sír keleti végébe egy, a koporsót magába foglaló üreget vájtak. Ebbe az üregbe tolták be a koporsót. Ezáltal a koporsó nem a ténylegesen kiásott sírba, hanem annak a végébe mélyített üregbe került, melyet az ún. *padmalyajtóval* zártak le.

Így a sírok elhelyezkedése is sajátos formát mutat. A sírok nem egymás mögött következtek, hanem a rákövetkező sor sírhelyei mindig az előtte lévő sor közére kerül. Ennek

Padmalyos sír

¹ Lásd még: BENCSIK János 1971. 429-446. p.

² A hajdúböszörményi temetőkről vázlatosan lásd: KÖVÉR Sándor 1973. 136-137. p.

³ Az országos viszonylatban lásd még: BALASSA Iván 1973. 231. p.

következtében a *padmaly* nem a régi sírok kiásott üregébe nyúlik be, hanem a két sírt elválasztó területre.

A fejfákról általában

A fejfa, – mint neve is mutatja – szóösszetétel, melyet a fej+fa szavak alkotnak. értelmezése kétirányú, egyrésztől jelölheti magát az elhunytat, hiszen a fejfa részének elnevezése is mutatja: fej+ törzs+láb, másrésztől, hogy e sírjelet mindig a sírban nyugvó feje fölé állítják.

A fejfák elhelyezkedése minden időben a közösség által meghatározott tradícióhoz kötődött. A sírok Kelet-nyugat tájolásúak, ahol a sírokban az elhunytat hanyatt fektették, lába keletnek, feje nyugatnak feködött, így arccal kelet felé nézett. A fejfa minden esetben a halott feje fölé került.⁴

A fejfa felállításánál arra is ügyeltek, hogy a hanton ne függőlegesen ássák be, hanem kissé előredöntve. Ennek kultikus, de praktikus okai is voltak. Nevezetesen ezáltal az amúgy is előrehajló fejrész még inkább védte a feliratot az időjárás viszontagságaitól.

A régi temetőkből járva hiteles és egységes képet kaphatunk a kor értékeiről, hagyományáról és egyben művészetéről is. Mit is jelent mindez?

A fejfákról már távolról megállapítható volt ki nyugszik alatta, anélkül, hogy a feliratot elolvastuk volna. A fejfa színe, mérete, elhelyezkedése a síron és legfőképp a fejfa csúcsdíszjele mindig biztos eligazodást nyújtott az alatta nyugvóról.⁵

Ezen jelképek, díszítmények megóvása nem csak egy hagyomány továbbélésének lehetőségét adja meg az utókor számára, de tiszteletet is nyújt az ősök, az elődök emlékezetének.

Az ún. csúcsos fejfa

⁴ Vö.: BALASSA Iván 1973. 231. p.

⁵ Ide lásd, mint összefoglaló tanulmányt: BALASSA Iván 1945. 69-70. p.

A hajdúböszörményi csónak alakú fejfák fő jellemzői

A fejfák formai változatokban nagyon gazdagok. Minden egyes közösségnek meg voltak, vannak a maguk jellegzetes formai elemeik.

A böszörményi fejfák, a fejfa típusok közül az ún. *csónak alakú fejfák* csoportjába tartoznak.

Fő formája zárt, de nem oszlopszerű. Három fő részre tagolható, úgymint: *fej-törzs-láb*. A fejrész három oldalon csapott, mely jellegzetes – az elhunyt nemére jellemző – csúcsdíszben végződik. A fejrészt az „oszlopos” törzstől a fő nézetten *eresz* választja el, ami egyben lezárja, elválasztja az egyik részt a másiktól, illetve praktikus funkciója révén megóvjá a *törzsön* lévő táblarész feliratát a rácsorgó csapadéktól.

A síkdíszítmények kizárólag a fejfa előoldalán, kis részt a törzs táblás részén kaptak helyet. A *láb* díszítmény nélküli. A fej - törzs részek aránya 1/3:2/3. A fejfák méretei minden esetben szoros kapcsolatban állnak az elhunyttal. Méreteiben és alakjában egyaránt kifejezést kaptak az elhunyt kora, neme és vagyoni helyzete.

A fiatalon elhunyt gyermekek minden esetben kisebb, vékonyabb fejfát kaptak, mint a felnőttek. Természetesen ezen fejfák arányaikban megegyeztek a felnőttek sírjével.

A nők, fejfaként – ha páros sírhelybe temetkeztek – mindig alacsonyabb fejfát kaptak, mint a férfiak. A páros temetkezés esetében a feleség sírjele a férfi sírjelének a bal oldalára került.

A tehetősebb emberek fejfája nagyobb, vastagabb volt az átlagostól, de nem kirívóan haladta meg nagysága az átlagost és arányaiban sem térhetett el tőle.

Családi sír a különböző fejfákkal

A méreteken kívül a fejfák csúcspdíszítményei is jelezték az elhunyt nemét. A nembeli hovatarozás jelölésére három fő típust különböztettek meg Hajdúböszörményben:

– A csúcsos fejfát egyaránt kaphatták nők és férfiak, az ún. „*csikjás*” fejfát csak férfiak, a „*kontyos*” fejfát kizárólag a nők sírjeleként használták.

– A „*csikjás*” és „*kontyos*” fejfáknak több variánsa is kialakult, de fő formai elemeikben nem történt változás. Így a fordított szívalakot, vagy a szívalak formai változatait kizárólagosan férfiak, míg a legömbölyített, illetve többszörösen egymásba helyezett íves formákat – a „*kontyot*” –, mely tulipánra emlékeztet, csak nők sírjének használták.⁶

Az életkor kifejezésére – a méret mellett – a fejfák színezését is felhasználták.

A fejfák színe

A fejfák színe a halál módjáról, illetve a halott koráról adott felvilágosítást. Napjainkban ezen színeket már nem nagyon ismerik, ezért mesterektől függően alkalmazzák a barna vagy éppen a fekete színt, függetlenül annak korjelölő szerepétől.

A fehér vagy kék a fiatalok színe, így a középkorú halott a barna szín árnyalatait kaphatta – a korrallal együtt egyre sötétedett –, míg az idős elhunyt minden esetben fekete színű fejfát kapott.

A festékek anyagában a mál és a tojás többnyire szerepet kapott, ami rituális jelentősége mellett megfelelő kötőanyagként is funkcionált.⁷

Fiatal fiú gyermek, legények és leányzó fejfájának színe

A fiatal fiú gyermek vagy legények fejfáját világos kékre, kékre, a fiatalon elhunyt leányok fejfáját fehérre festették. A kor előre haladtával a fejfák színe egyre sötétedett.⁸

Egyébiránt ezen kék és fehér fejfák alakjukban nem térnek el az általánosan használttól. Méreteikben lehetnek eltérések, bár ezek egyértelmű meg-

⁶ Ide lásd az ősi fejfaformákat: SOLYMOSSY Sándor 1930.

⁷ A fejfák fekete színének kialakításához az ún. *kindruc*-ot használták. Ehhez lásd: O. NAGY Gábor 1966. 366. p.

⁸ Lásd még: DANKÓ Imre 1977. 53-57. p.; illetve ERDÉLYI Zsuzsanna 1961. 173-199. p.

határozása nehézségekbe ütközik, hiszen a történelmi analógia alapján sem lehet egyértelműen elkülöníteni a méreteket.

A fejfa nagyságát, méretét meghatározhatta a kor is – hiszen gyakran találkozunk fiatal gyermekek sírjain –, vékonyabb és kisebb kialakítású fejfákkal, de ugyanakkor a méretbeli különbözőség jelenthette az adott család anyagi körülményeinek a lehetőségeit is.

A fejfa készítése

A fejfák készítésének első fázisa a fa kiválasztása volt. Sajnálatosan ezt ma sokan figyelmen kívül hagyják, pedig ezen sírjelzők nem néhány évre készültek.

A fejfákat készítő mesterek – a felhasználás előtt –, a fákat több évvel előre kiválasztották. Fejfáknak – egy valamit is magára adó mester vagy fejfakészítő – csak tökéletes faanyagot választott ki és azt több éven keresztül – természetes körülmények között – szárította, hogy az, a felhasználásra kerüléskor tökéletes száraz legyen. Ezzel akadályozták meg a fejfa idő előtti repedését. Amely fejfa egy-két éven belül megrepedt, az gyenge minőségű, nem kellően kiszáritott fából készült.

Éppen ezért a családok, a fejfáknak való fákat még életükben kiválasztották és azt megfelelő szellős helyen tárolták.

A fejfák anyagát főként az akác szolgáltatta, abból is a szívósabb féle, amely tömörebb szövetű és erős anyagú.

A fejfák kialakítása során előnybe részesítették az enyhén meghajló fatörzseket, mivel ezek száliránya, hajlása már alapjaiban megadta a fejfa formáját. A fejfák kidolgozását, azok megformálását főként faragással, hasítással oldották meg a formák *nagyolásánál*. Ez a folyamat a későbbiekben nagymértékben meghatározta a fejfa élettartamát is, hiszen ezen munkamódszerekkel csak tökéletes alapanyagból lehetett dolgozni. A fűrészelést nem igazán alkalmazták, hiszen ezáltal a fa rostjait keresztben roncsolták, ezzel lehetőséget adtak a fa minél korábbi korhadásának; míg a *faragóval* vagy *kétyvelű késsel* történő megmunkálás során a fa rostjait hosszanti irányban alakították, mely az időjárás viszontagságainak így jobban ellent állt.

A fejfák kinagyolását követően formálták meg a halott nemének (férfi avagy nő) megfelelő csúcsdíszet. A korábbi fejfák fejrészének formái egységes képet mutattak és túlnyomórészt az úgynevezett *csúcsos* díszben végződtek.

A századforduló környékén előtérbe kerültek a „csikjás” és a „kontyos” végződésűek.

Az *eresz*, ezáltal a fejfa *táblájának* kialakítását követően – az úgynevezett *törzsön* – képzett sík felületet alakították ki. Erre a felületre kerültek a halott adatai. A *tábla* kialakítása során mind az *ereszt*, mind a *törzset* lezáró részt nem függőlegesen, hanem *srégen* alakították.

Az *eresz* bevágását minden esetben felfelé, míg a *tábla* alját lefelé csapolták, faragták meg; ami a tábla vésett szövegének a védelmét szolgálta. Az amúgy is előredöntött helyzetben elhelyezett fejfa *eresz* része megakadályozta, hogy a fejrészről lecsorgó csapadék a *tábla* vésését kikezdje, illetve az óhatatlanul rávetődő csapadék lefolyását a *tábla* alsó részének lefelé döntésével segítették.

A fejfa fő vonásainak kialakítását követően következett a fejfa festése. A festésre, színezésre májat, tojást, később enyvet – a fekete színű fejfákra kormot – használtak, melyek kötő- és egyben impregnáló anyagként szerepeltek.

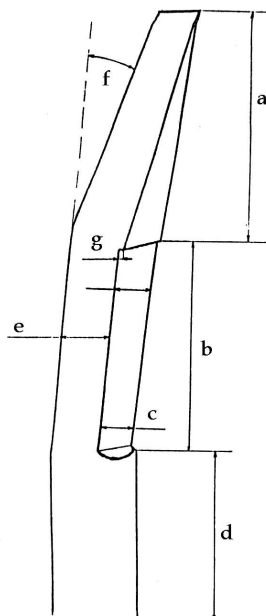
A kellő szín elérése után és a száradást követően láttak a díszítések és a tábla feliratának kivéséséhez, melyet egyszerű V-alakú vésővel valósítottak meg.

A vésés során kapott vájatokat már nem festették, így a természetes faszíne jelent meg a fejfák motívumaként.

A fejfa földbe kerülő részét olajjal (lenolaj) itatták át – ezt egyébként sokszor alkalmazták az egész fejfára – majd az ún. *lábat* a felületén megperzselték majd kátránnyal kezelték, aminek következtében a fa korhadását lassítani tudták.

A fejfa fő méretei

- a.) a fej magassága: 68-80-90 cm
- b.) a törzs magassága: eresz és láb között: 75-80-90 cm
- c.) a törzs (tábla) szélessége: az eresznél: 12-25-30 cm
- d.) a láb magassága: 70-120 cm
 - a láb, egész nagyságában meghagyva, az alsó eresz szélessége
 - mélysége a törzs eredeti vastagsága által meghatározott
- e.) a tábla szélessége: 15-20-25 cm
- f.) a fej dőlésszöge: 15-20 fok
 - az eresz magasságától a törzs vonalához képest
- g.) az eresz mélysége: 1-2 cm
 - a felső eresz minden esetben a táblához viszonyítva felféle csapott, míg az alsó a láb irányába hosszan lefelé

A fejfa fő méretei

Főbb díszítmények

Csúcsos fejfa

Csúcsos fejfa

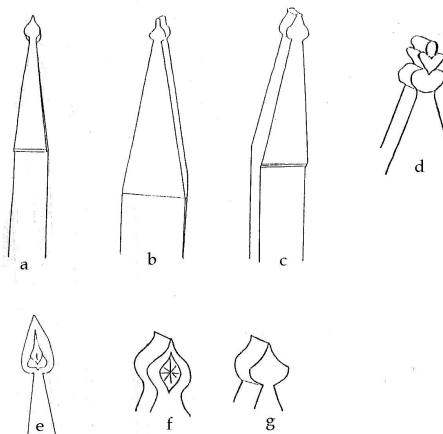
A férfi és női elhunyt jelzésére egyaránt használatos volt az ún. „csúcsos” fejfa. A csúcsdíszek további formai változatai már a férfi, avagy a női halott kizárólagosságát kívánták meg.

A csúcsos fejfa felső csúcsdísze, mint azt a neve is mutatja éles csúcsban végződött. Az éles hegyben végződő háromszög alakú csúcs megformálása egyben a fejfa típusát is jelzi (csónak alakú), illetve praktikus funkciót is betöltött; mivel a főlso, éles csúcs által a csapadék nem tudott megtapadni és befolyjni a fejfa anyagába, hanem onnan a lehető leggyorsabban a fej vonalában távozott.

„Csikjás” fejfa

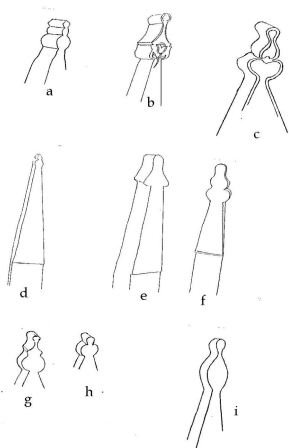
Fő, egyben meghatározó eleme a **szívalak** vagy – többségében – a **fordított szívalak** használata, mely csak a férfi elhunyt jelölésére szolgált.

- a.) általános „csikjás” fejdíszű
- b.) lágyan megformált fejdísz
- c.) „többrészes” szívalak
- d.) nagyobb ívekkel megformált szívalak
- e.-f.) a szívcsúcs frontális részén belső vésésű motívumokkal
- g.) a csúcs nagy ívben megformált

Csikjás fejfavégződések

Kontyos fejfa

A „kontyos” fejfák csúcsvégződései

A „kontyos” fejfát **kizárólagosan nők sírjeleként használták**. Formai kidolgozása egyben utalás a „felkontyolás” tevékenységére is, mely a nővé avatás egyik szimbóluma, ugyanakkor a megformálás felhasználta a „tulipánt” alakú női szimbólumot is, ami nem csak a fejfa csúcsdíszében, de a homlokzati rész ornamentikájában is kifejezést kap.

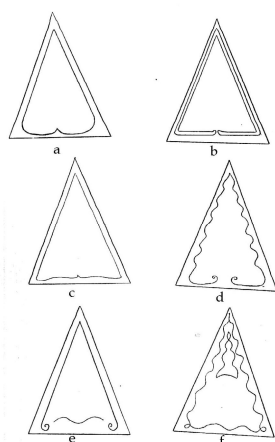
- a.) egyszerű „kontyos” fejdísz
- b.) „kontyos” fejdísz „tulipánt” dísszel
- c.) kettős „kontyos”
- d.) elnyújtott „kontyos”
- e.) összetömörített „kontyos”
- f.) határozott kettős „kontyos”
- g.) három lépcsős „kontyos”
- h.) hangsúlyos kettős „kontyos”
- i.) elnagyolt körvonalas forma

A fejrész homlokzatának keretes díszítményei

A fejfa fejrészenek körvonalát keretes díszítménnyel gazdagították, mely az öncélú díszítés mellett a fejrész központi motívumának kiemelésére is szolgált.

Megkülönböztetjük az egy részletű, csak a fejrész körvonalát követő díszítményeket és a kettő- vagy több részletű kereteket.

Egyrészletű keret

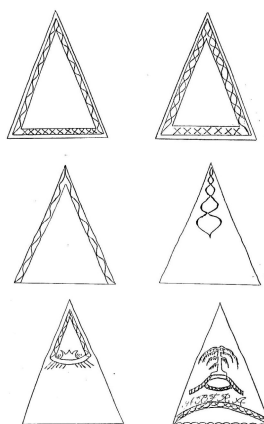
Vonalas keretdíszítmények

- a.) egyszerű fordított szív alakú keret
- b.) kettős egyenes vonalú keret, mely az eresz középpontjából indul
- c.) az ún. „magyarbajuszból” kiinduló egyvonalas keret
- d.) spirálból kiinduló hullámvonalba folytatódó és szimmetrikus spirálba végződő keret
- e.) egyenes vonalú keret, a két oldalon spirál indítással, közte egyszerű hullámvonal
- f.) minden oldalán hullámvonalas díszítmény, a csúcson még egyszer megjelenő motívummal

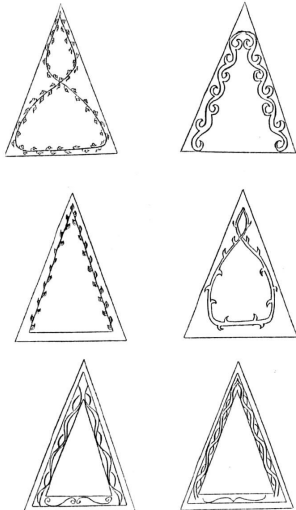
Két- vagy

többrészletű keret

- a fejrészen kettős vonalú keretben, a csúcs két oldalán egyes hullámvonal
- kettős keretben a fej két oldalán egyes hullámvonal, eresz vonalában X díszítménnyel
- a fej két oldalán kettős keretben kettős hullámvonal, az eresz felőli részen X díszítmény
- a fejrészen hullámvonalas keret, a csúcson hullámvonalas motívum

Többrészletű keret

Indamotívumos keretek

- a fej két oldalán hullámvonalas díszít-
mény, az eresztés részen „magyarbajusz-
ból” kiinduló díszítmeny
- a fejrészen keretes inda motívum vagy
a fej felső harmadán egymást keresztező
inda motívum
- a fej felső harmadánál egymást keresz-
tező tövises ág
- a fejrész két oldalán a csúcsban egy-
másba futó kettős levelű inda
- egyéb keret formátumok

A fejfa fejrészenek középpontos fő motívumai

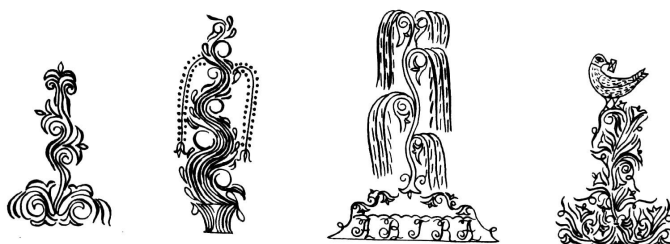
A fejfa fej részének fő, egyben központi motívuma a **fűzfa** vagy egyszere-
rűbb formájában az inda motívum.

– „Szomorú fűz hervadt lombja,
Ráhajlik a sírhalomra.”

Az **inda** motívum kiinduló pontja lehet az egy vésetű föld jelzésből vagy az edény különböző formátumaiból. A fűzfa ábrázolása a stilizált egy vésetű törzssel rendelkezőtől kezdve, a gazdagabb kialakítású 3-7-9 elágazású fűz-
fáig terjed.

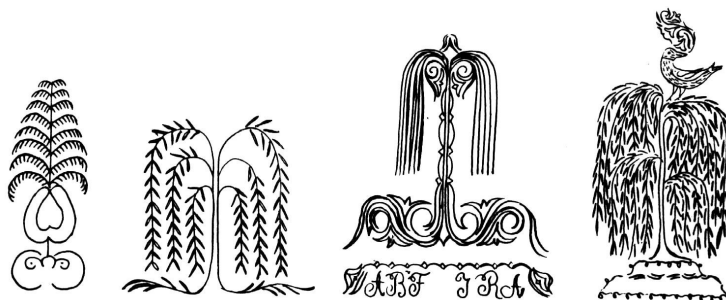
A fűzfa törzse egyvésetű, kettős hullámvonalú vagy törzsábrázolású is lehet. A lombkorona megformálása a stilizált ágtól a leveles ágig terjed.

Inda motívumok

Fűzfa motívumok

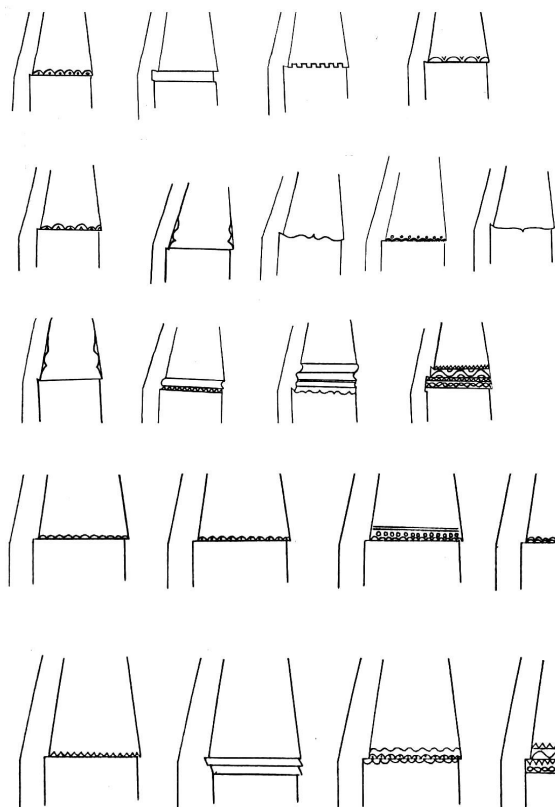
A fűzfa motívumok általánosan kettős gyökérből kiinduló törzsből nőnek ki vagy különböző megformálású „föld”-domb jelzésből, ami lehet hullámvonal, egyes vagy kettős domb, alatta gyökér jelöléssel. A lombozatot vagy csak stilizált ágak vagy leveles ágakkal jelölik.

Eresz motívumok

Az eresz díszítésénél kizárólagosan a felsőt – a fejrész és a törzs (tábla) közötti részt – díszítették.

A tábla felé történő bemélyítést a fej irányába végezték. Az alsó eresz díszítetlen, s lefelé csapott.

Az ereszek lehetnek egyes, kettes vagy több lépcsősök. A több lépcsős eresz mindig a fejrész lapjába mélyül. Fő alkalmazási formák a V \cap \cup \bullet \times csipkés, a „magyarbajusz”, mely motívum a fej homlokzati részének eresz felőli alsó részén, az élen is megjelenik.

A törzs (tábla) felirata

Ezen a részen szerepel a szokásos **ABFRA**, **ABFTRA**, rövidítés:

– *A Boldog Feltámadás Reménye Alatt* – utána, az elhunyt adatai következnek: - neve, életkora, születési-, halálozási dátuma, esetlegesen foglalkozása. A személyes adatokat követhették az ún. *sírversek*, melyek mindenkor a család igényeit elégítették ki.

A záró formula, mintegy lezárásképpen a belenyugvást, megnyugvást volt hivatott kifejezni.

A táblán lévő feliratot ún. „archaikus betűvel” vésték a törzsre.

A. B. J. R. A.

*Itt nyugszik
N. K. Krasznay
Juditke
földi részei, élte
20 évet. Meghalt
1897. évi Május
ho 28 ik napján
Béke poraira.*

A tábla általános és a közösség által elfogadott szövegei hasonló megfogalmazásúak:

ABFRA

Itt nyugszik néhai

.....
ki élt évet

Meghalt

ABFRA

Itt nyugszik

.....
ki élt évet

Született

.....
Meghalt

ABFRA

*E gyászos sírhalom
alatt nyugszik néhai*

.....
élt évet

Meghalt

A sírversek mindenkor a család kívánalmaihoz kötődtek, de mindig az elhunyt adatai után és a záró formula előtt kellett, hogy álljanak.⁹

– „Súlyos terhem már letettem.
Istennek ajánlom a lelkem.”

– „Nem búcsúzunk, találkozunk.”

– „Míg a hű férj alussza álmát,
Kesergő nejét vigasztalja a hit.
Ha bús napjaim le fognak telni,
Ide jövök hozzád megpihenni.”

– „Megállok némán e sír felett,
Örökre áldom emlékedet.”

⁹ Lásd még: DANKÓ Imre 1975. 287. p.

– „Csak az a szülő tudja, mi az igaz fájdalom,
Kinek egyetlen gyermekét fedí e sírhalom.”

– „Óh, békesség Szent Királya a holtak felett,
Engedjen meghalt hívének enyhülést,
Hogy üdvösséget nyerjen.”

– „Sorsunk az elválás,
Reményünk a viszontlátás.”

Záró formulák

Béke lengjen porai felett.

Béke poraira.

Áldás poraira.

Béke lengjen nyugvó porai felett.

Nyugodjon békében.

A soha el nem múló szeretet virrasszon álmaid felett.

(stb.)

A tábla szövegét mindenkor a lefestett fejtáblába vésték V alakú vésővel, így a szöveg a fejfa színétől elkülönült, s a fa anyagának eredeti színében mutatkozott meg.

Sírhant

A sírhant a temetkezéstől számított kb. 4 héttől 6-8 hónapos időszakban ideiglenesnek nevezhető. Ebben az időben még bizonyos mértékű besüllyedésre lehet számítani

A hant területét – mind felületét, mind közvetlen környezetét – semmilyen földtől idegen anyaggal nem terítették, kizárólagosan a természetes talajt használták fel a hant megformálására.

Mesterségesen épített környezetet sem helyeztek el a hanton és környezetén, se koszorú-, se virágtartót, a padról nem is beszélve.

A hant megformálásában az egyszerűség, azáltal a természetes környezetbe való beleolvadás volt az elsődleges cél, természetesen a hant ápoltságának megőrzésével.

A sírhant és környezetének elsődleges gondozási módját a fa, illetve a borostyán ültetése határozta meg. Ebben az esetben kettős szempontot követtek. Egy részről a borostyánt mind a sírhantra – körbeültetéssel –, mind a fejfa tövére ültették. Az így gondozott sírhantot egy bizonyos idő után a borostyán teljesen befutotta, ezáltal a gaz sem tudott kisarjadni, mindezek mellett a sírhantot is védte.

A fejfa mellé ültetett borostyán a fejfára való felfutása után megvédte a fejfát az időjárás viszontagságaitól, e mellett plasztikus formát kölcsönzött a sírnak.

A „minden sírra egy fa” népi hagyomány követésével a későbbiekben felnövő fák nem csak a sírt védik meg, de kedvező körülményeket biztosítottak a sírhoz kilátogató hozzátartozóknak is.

A sírhant formái

A sírhant végleges formáját egy év elteltével lehetséges kialakítani, addig bizonyos fokú süllyedésre kell számítani. A területünkön szokásos hant méretei a következők:

190X80X30 cm

A hantot mindig öntözéssel tömörítették. A hant tetején, annak felső élén egy 7-10 cm-es szegélyt képeztek a víz lefolyásának a megakadályozására. Arra, mindig ügyeltek, hogy túl ne öntözzék, mivel a száradás következtében a hant berepedhetett.

A hantra különböző virágokat és növényeket telepítettek. Az ún. kétnyári virágokkal (nefelejcs, árvácska, százszorszép, stb.) való beültetéskor kétféle virágot ültettek. Az egyiket szegélynek a másikat a sírhant felületének a kitöltésére. A négy sorba összesen kb. 32 db. (soronként 8 db.) virágot ültettek.

A hantokra előszeretettel ültettek borostyánt, mely idővel nem csak a hantot, de a fejfát is befutotta.

A borostyán telepítését a hant tetején a peremnél kezdték egy-egy sor dugvánnyal és a felső felületre 10 cm-enként tettek egy-egy tövet. Az egyenként 10-15 cm-es hajtásokat egy U-alakú vassal rögzítették a hanthoz, hogy az a későbbiek során meggyökerezzen és sűrű legyen.

Az oldalra a peremre ültetett borostyánok hajtását a hant oldalára hajtották és a fent nevezett módon rögzítették.

Sírkoszorúk

A koszorúk elhelyezését tekintve kétféle változatot különböztetünk meg. Az egyik a sírhantba szúrt egyszerű fakaró, melyet kizárólag a temetések alkalmával ideiglenesen használtak. Erre a karóra húzták rá a koszorúkat a temetési szertartás alkalmával.

A későbbiekben – az élő virágból készült koszorúk elhervadásával –, a karó funkcióját veszítette, s így a továbbiakban már nem képezte a sírhant részét.

A sír gondozása folyamán már csak egy-egy koszorút helyeztek a sírhantra, illetve magára a fejfára. A koszorúkat egyszerűen csak a fejfára helyezték vagy egy úgynevezett *fejfaszeget* ütöttek a fejfa fej részébe és erre akasztották a koszorút.

Sírcsokrok

A sírhantra kerülő vágott virágok esetében a levágott virágot egyszerűen a sírra helyezték, melyet elszáradása után eltávolítottak.

A vágott virágot, mint a sírhant díszítő elemét a későbbiekben – tartósságát is fokozván – egy, a sírhantba belesüllyesztett edénnyel oldották meg. Ezen tároló edény azonban sohasem emelkedett ki a sírhant felületéből.

IRODALOM

- BALASSA Iván, 1981.
A magyar falvak temetői. Budapest, 1981. *A magyarországi temetőkre vonatkozó fontosabb irodalmakat lásd ott.*
- BALASSA Iván, 1973.
A magyar temetők néprajzi kutatása
In.: Ethnographia, LXXXIV. 1973. 225-39. p.
- BALASSA Iván, 1945.
A magyar gyász-színek kérdéséhez
In.: Ethnographia, LVI. 1945. 69-70. p.
- BENCSIK János, 1971.
Adatok a Hajdúságból a temetkezés szokásainak és hiedelemanyagának kutatásához
In.: A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve, 1969-1970. 429-446. p. Debrecen, 1971.
- DANKÓ Imre, 1977.
Fehér fejfa-kék fejfa
In.: Múzeumi Kurír, 1977. III. 4. szám. augusztus. 53-57. p.
- DANKÓ Imre, 1975.
A hajdúböszörményi temetők költészete
In.: A Hajdúsági Múzeum Évkönyve II., 1975. 285-293. p.
- ERDÉLYI Zsuzsánna, 1961.
Adatok a magyar népköltészet színszimbolikájához
In.: Ethnographia, 1961. LXXII. évf. 173-199. p.
- KÖVÉR Sándor, 1973.
Adatok Hajdúböszörmény egészségügyének történetéhez
In.: A Hajdúsági Múzeum Évkönyve I. Hajdúböszörmény, 1973. 127-137. p.
- O. NAGY Gábor, 1966.
Kindruc címszava
In.: Magyar Szólások és közmondások. Budapest, 1966. 366. p.
- SOLYMOSSY Sándor, 1930.
Ósi fejfaformák népünknel
In.: Ethnographia, 1930. XLI. évf. 65-84. p.